

Μνήμων

Τόμ. 15 (1993)

ΤΟ ΑΡΧΕΙΟ ΤΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ ΕΜΑΓΙΕ ΣΤΗΝ ΚΕΑ

ΒΑΣΩ ΘΕΟΔΩΡΟΥ

doi: [10.12681/mnimon.482](https://doi.org/10.12681/mnimon.482)

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΘΕΟΔΩΡΟΥ Β. (1993). ΤΟ ΑΡΧΕΙΟ ΤΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ ΕΜΑΓΙΕ ΣΤΗΝ ΚΕΑ. *Μνήμων*, 15, 307–310.
<https://doi.org/10.12681/mnimon.482>

ΑΡΧΕΙΑΚΑ

ΤΟ ΑΡΧΕΙΟ ΤΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ ΕΜΑΓΙΕ ΣΤΗΝ ΚΕΑ

Τò 1986, στή διάρκεια έκκαθαριστικῶν έργασιῶν πού ἔγιναν στό κτίριο τοῦ ἐγκαταλειμμένου ἐργοστασίου τῆς Ἐμαγιέ στήν Κορησσία τῆς Κέας, ἤρθε στό φῶς τò ἀρχεῖο τῆς βιομηχανίας πού λειτουργοῦσε ἐκεῖ ἀπό τò 1927 μέχρι τò 1957 ὡς ἀνώνυμη ἐταιρεία μέ τήν ἐπωνυμία «Ἑλληνική Βιομηχανική Ἐταιρεία εἰδῶν Ἐμαγιέ καί Μεταλλουργίας». Καθὼς τò ἐργοστάσιο εἶχε μείνει ἀφύλακτο γιά 30 περίπου χρόνια, οἱ φθορές πού εἶχε ὑποστεῖ τò ἔντυπο ὑλικό ἀλλά καί τὰ ἐργαλεῖα, τὰ σκεύη καί τὰ καλούπια ἦταν σημαντικές. Οἱ τοῖχοι καί ἡ στέγη τοῦ κτιρίου, τò ὁποῖο κρίθηκε διατηρητέο ἀπό τò Ὑπουργεῖο Πολιτισμοῦ γιά τή συμβολή του στήν ἔρευνα τοῦ βιομηχανικοῦ πολιτισμοῦ, εἶχαν ἀποφιλωθεῖ γιά νά χρησιμοποιηθοῦν ὡς οἰκοδομικά ὑλικά.

Ἡ διάσωση τοῦ ἀρχείου ὑφείλεται στό ἐνδιαφέρον τοῦ τζιῶτῃ ἐκδότη Νίκου Δαλαρέτου, ὁ ὁποῖος φρόντισε γιά τή μεταφορὰ τοῦ ὑλικοῦ πού εἶχε ἀπομείνει σέ ἀσφαλές μέρος, τήν ταξινόμηση καί τήν ἔκδοση τοῦ καταλόγου του*. Παράλληλα ἐνδιαφέρθηκε νά ἐμπλουτίσει τò ἀρχεῖο συγκεντρώνοντας ἀντικείμενα, προϊόντα τοῦ ἐργοστασίου, σχέδια καί προφορικές μαρτυρίες. Οἱ τελευταῖες δὲν ἦταν δύσκολο νά ἀναζητηθοῦν. Γιά τήν ὀλιγάνθρωπη τζιῶτικη κοινωρία τοῦ μεσοπολέμου, ἡ λειτουργία μιᾶς βιομηχανίας πού ἀπασχολοῦσε 250 ἐργάτες καί 50 τεχνικούς καί ὑπαλλήλους, ἔπαιξε σημαντικό ρόλο στήν οἰκονομική καί κοινωνική ζωὴ τοῦ νησιοῦ. Τò κλείσιμο τῆς Ἐμαγιέ ταυτίστηκε στή συνείδηση τῶν ντόπιων μέ τή μετανάστευση καί τήν ἐρήμωση τοῦ νησιοῦ. Ἐν τούτοις οἱ τεχνικές δεξιότητες πού ἀποκτήθηκαν στή βιομηχανία ἐσμαλτωμένων εἰδῶν ὀδήγησαν πολλοὺς τεχνίτες νά ἐπιχειρήσουν μικρὲς βιοτεχνίες στήν Ἀθήνα τῆ δεκαετία τοῦ 1960. Χάρης στήν Ἐμαγιέ, οἱ Τζιῶτες ἀπέκτησαν τήν εἰδίκευση τοῦ σμαλτουργοῦ, τεχνική ἄγνωστη στήν Ἑλλάδα μέχρι τὸν μεσοπόλεμο.

Τò ἐργοστάσιο παρήγαγε ἐσμαλτωμένα οἰκιακά σκεύη εὐρείας κατανάλωσης, ιδιαίτερα τήν περίοδο τοῦ μεσοπολέμου, ἐπιγραφές, πινακίδες καί διαφημίσεις, ἠλεκτρικὲς συσκευές (μεταπολεμικά κυρίως), φανοὺς θυέλλης καί διάφορα μικροαντικείμενα προσωπικῆς χρήσης, ἀκόμη καί εἰκόνες. Τήν περίοδο 1936-1942 ἡ παραγωγή ἐπεκτάθηκε καί στό χῶρο τῆς πολεμικῆς βιομηχανίας,

* Ἡ ταξινόμηση ἔγινε ἀπό τήν ὑπογράφοσα τò διάστημα 1990-1992. Ὁ κατάλογος τοῦ ἀρχείου προβλέπεται νά ἐκδοθεῖ τò 1994 ἀπὸ τίς ἐκδόσεις Βουρκαριανή.

ὅταν ἡ Ἐμαγιέ πῆρε τὴν κρατικὴ παραγγελία γιὰ τὰ κράνη καὶ τὰ παγούρια τοῦ στρατοῦ. Τὸ 1940-1941 λειτούργησε τὸ ὀβιδουργεῖο τῆς Ἐμαγιέ στὸ Λαύριο, τὸ ὁποῖο πούληθηκε τελικὰ στὸν Ἀθ. Μποδοσάκη.

Ἡ πορεία τῆς ἐπιχείρησης δὲν ἦταν εὐθύγραμμη. Ἡ Ἐμαγιέ δημιουργήθηκε τὸ 1927 μὲ ἑλληνικὰ καὶ ξένα κεφάλαια σὲ μιὰ πρωτότυπη γιὰ τὰ ἑλληνικὰ δεδομένα συγκυρία. Μὲ πρωτοβουλία ἐνὸς τζιῶτη μεγαλοκτηματία, τοῦ Ι. Γλεοῦδη καὶ τῶν ἐμπόρων-εἰσαγωγέων οἰκιακῶν σκευῶν ἀπὸ τὶς χῶρες τῆς Κεντρικῆς Εὐρώπης Ἀ/φῶν Παπαδάτου, ἀγοράστηκε ὁ μηχανολογικὸς ἐξοπλισμὸς μιᾶς πτωχευμένης αὐστριακῆς βιομηχανίας ἐσφαλτωμένων εἰδῶν, τῆς Titania-Werke, καὶ μεταφέρθηκε στὴν Κορησσία. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸν ἐξοπλισμὸ μεταφέρθηκε καὶ ἡ τεχνογνωσία. Μέρος τῶν μετοχῶν ἀγοράστηκε ἀπὸ τὸν S. Wachtel, Τσέχο μηχανολόγο, ἐφευρέτη μιᾶς εἰδικῆς τεχνικῆς σφαλτώσεως, ὁ ὁποῖος ἀνέλαβε τὸν τεχνικὸ σχεδιασμὸ καὶ τὴ διεύθυνση τῆς ἑλληνικῆς βιομηχανίας. Μαζί του ἐγκαταστάθηκαν στὴν Τζιά καὶ 6 Τσέχοι ἀρχιτεχνίτες ποὺ ἀνέλαβαν νὰ διδάξουν τὴν τεχνικὴ τῆς σμάλτωσης στοὺς ἐργάτες, μικρασιάτες πρόσφυγες ποὺ εἶχαν ἐγκατασταθεῖ στὴν Τζιά. Κοντὰ στὸ ἐργοστάσιο κτίστηκε καὶ ὁ προσφυγικὸς συνοικισμὸς ἀπὸ τὴν ΕΑΠ τὸ 1930. Μετὰ τὰ δύο πρῶτα χρόνια λειτουργίας δημιουργήθηκαν προβλήματα στὴν παραγωγή ποὺ ἔφεραν σὲ σύγκρουση τοὺς συνεταιίρους. Ὁ Γλεοῦδης ἀναγκάστηκε νὰ πούλησει τὸ μερίδιό του καὶ νὰ ἀποσυρθεῖ, ἐνῶ ἡ ἐπιχείρηση ἔπαυσε τὸ 1932 γιὰ λόγους ποὺ δὲν στάθηκε δυνατὸν νὰ διερευνηθοῦν.

Τὸ 1933 ἀρχίζει ἡ δευτέρα περίοδος λειτουργίας τῆς Ἐμαγιέ. Σύμφωνα μὲ μιὰ πηγή, ὁ ἔμπορος οἰκιακῶν εἰδῶν καὶ μικρομέτοχος τῆς ἐταιρείας Ἀθ. Κώστας, νοίκιασε τὸ ὑποθηκευμένο στὴν Ἐθνικὴ Τράπεζα ἐργοστάσιο καὶ μὲ τὴν τεχνικὴ ὑποστήριξη τοῦ Μ. Βλάδου, μηχανολόγου τῆς διασποράς, ξεκίνησε τὴν παραγωγή προσλαμβάνοντας τοὺς παλιούς ἐργάτες. Ὁ Μ. Βλάδος ἐγκαινίασε τὰ διακοσμητικὰ σχέδια πάνω σὲ σμάλτο, δοκίμασε τὴν παραγωγή ἠλεκτρικῶν συσκευῶν — ψυγεῖα, κουζίνες, σόμπες, θερμοσίφωνες κ.ά. — ἔκανε προσθήκες καὶ παρήγγειλε νέα μηχανήματα. Σταδιακὰ, ὁ Ἀθ. Κώστας ἀγόρασε τὶς περισσότερες μετοχές καὶ μὲ τροποποίηση τοῦ καταστατικοῦ, τὸ 1942, προστέθηκε τὸ ὄνομά του στὴν ἐπωνυμία τῆς ἐπιχείρησης. Μὲ τὶς παραγγελίες τοῦ στρατοῦ καὶ τὴν ἐπέκταση τῶν ἀγορῶν στὸ ἐξωτερικὸ, ἡ βιομηχανία γνώρισε τὴ χρυσὴ ἐποχὴ τῆς τὸ διάστημα 1936-1942.

Τὴν περίοδο αὐτὴ τὸ ἐργοστάσιο περιελάμβανε τὰ ἐξῆς τμήματα: α) μηχανουργεῖο, στὸ ὁποῖο κατασκευάζονταν τὰ διάφορα σκευῆ ἀπὸ λαμαρίνα· β) μηχανοστάσιο, μὲ τὶς ἐγκαταστάσεις παραγωγῆς ἠλεκτρικοῦ ρεύματος· γ) τρεῖς αἰθουσες μὲ τὶς ἐγκαταστάσεις πλύσεως τῶν προϊόντων μὲ διαβρωτικὰ ὀξέα· δ) τὴν αἰθουσα σφαλτώσεως ὅπου βρίσκονταν καὶ οἱ κλίβανοι ὀπτήσεως. Στὸ ἐργοστάσιο λειτούργει καὶ ξυλουργεῖο, στὸ ὁποῖο κατασκευάζονταν, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ κιβώτια γιὰ τὴ συσκευασία τῶν προϊόντων, ξύλινα καλούπια καὶ ἐργαλεῖα.

Τὸ σχεδιαστήριο καὶ τὸ τεχνικὸ γραφεῖο στεγάζονταν σὲ ξεχωριστὸ κτίριο. Ἡ παραγωγικὴ διαδικασία ἀποτελεῖτο ἀπὸ δύο στάδια: τὴν κατασκευὴ τῶν ἀντικειμένων ἀπὸ λαμαρίνα καὶ τὴ σμάλτωση. Ἡ παραγωγή τοῦ σμάλτου γινόταν σὲ εἰδικὲς μουφλοκαμίνοιοι στὸ ἐργοστάσιο. Πρόκειται γιὰ τεχνικὲς πολὺπλοκες πού ἀπαιτοῦσαν λεπτοὺς χειρισμοὺς τοὺς ὁποίους οἱ Τζιῶτες ἐργάτες διδάχτηκαν ἀπὸ τοὺς Τσέχους τεχνικούς. Στὴν Ἑμαγιέ εἶχε υἱοθετηθεῖ ἡ μέθοδος τριπλῆς ὀπτήσεως πού εἶχε ἐφεύρει ὁ S. Wachtel.

Στὰ χρόνια ἀκμῆς, τὸ ἐργοστάσιο ἔπαιξε σημαντικὸ ρόλο στὴν οἰκονομικὴ καὶ κοινωνικὴ ζωὴ τῶν κατοίκων τοῦ νησιοῦ. Δημιουργήθηκαν σύλλογοι, ἀθλητικοὶ καὶ πολιτιστικοί, καὶ τὸ σωματεῖο ἐργατοτεχνιτῶν, μὲ πλούσια συνδικαλιστικὴ δράση. Ὁ θάνατος τοῦ Ἀθ. Κώστα, τὸ 1947, καθὼς καὶ ἀλλαγὲς στὴ μεταπολεμικὴ πολιτικὴ γιὰ τὴ βιομηχανία, ὀδήγησαν σιγὰ σιγὰ σὲ σωρεία προβλημάτων καὶ τελικὰ στὴν κήρυξη πτώχευσης τὸ 1957. Τὸ 1961, μετὰ ἀπὸ κινητοποιήσεις τῶν τοπικῶν παραγόντων προκειμένου νὰ ἐμποδίσουν τὸ κύμα φυγῆς γιὰ τὴν Ἀθήνα, καὶ ἄκαρπους πλειστηριασμοὺς, ἡ πτωχευμένη ἐπιχείρηση ἀγοράστηκε ἀπὸ τὸν Σ. Ρέστη μὲ τὴν προοπτικὴ νὰ ξαναλειτουργήσει. Ὁ θάνατος ὅμως καὶ τοῦ τελευταίου, ἓνα χρόνο ἀργότερα, ἀκύρωσε καὶ αὐτὴ τὴν προοπτικὴ.

Οἱ διάφορες φάσεις λειτουργίας τῆς Ἑμαγιέ δὲν ἀποτυπώνονται μὲ τὴν ἴδια πληρότητα στὸ τμῆμα τοῦ ἀρχείου πού διασώθηκε. Ἀπὸ τὴν περίοδο Ἀθ. Κώστα καὶ τὴν τελευταία δεκαετία 1947-1957 προέρχεται ὁ μεγαλύτερος ἀριθμὸς ἐγγράφων καὶ καταστίχων. Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μὲ τὶς ἐνόητες πού καταγράφουν τὶς διάφορες δραστηριότητες τῆς ἐπιχείρησης. Οἱ πυκνότερες πού ἀποδεδεσμούνται ἀπὸ τὶς στίβες δελτίων πού βρέθηκαν δεμένα μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ παρακολουθήσουμε τὴ διαδικασία παραγωγῆς σὲ κάθε τμῆμα. Πρόκειται γιὰ τὰ ἡμερήσια δελτία ἐργασίας, 22.500 περίπου ἐγγραφα, ἓνα εἶδος ἐσωτερικῆς ἀλληλογραφίας σὲ κωδικοποιημένη μορφή πού ἀπηύθησαν οἱ προϊστάμενοι τῶν τμημάτων πρὸς τὸ παραγωγικὸ γραφεῖο. Τὸ τελευταῖο παρακολουθοῦσε τὴν ἐκτέλεση τῶν παραγγελιῶν, ἔκανε χρονομετρήσεις καὶ ὑπολογισμοὺς κόστους. Τὰ στοιχεῖα πού συγκεντρώνονταν ἀπὸ τὰ ἡμερήσια δελτία ἐργασίας μεταφέρονταν σὲ ἄλλες καταστάσεις, μηνιαῖες καὶ ἐτήσιες. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ παρακολουθοῦσαν τὴν παραγωγικὴ ικανότητα τοῦ ἐργοστασίου καὶ τὴν ἀποδοτικότητα τοῦ κάθε ἐργαζόμενου. Πρόκειται γιὰ ἓνα πολὺπλοκο σύστημα τὸ ὁποῖο ἐνδεχομένως νὰ εἶχε υἱοθετηθεῖ στὰ πλαίσια μιᾶς ἐπιστημονικῆς ὀργάνωσης τῆς ἐργασίας.

Μιὰ δευτέρη δέση πληροφοριῶν ἀφορᾷ στὸ μηχανολογικὸ ἐξοπλισμὸ τοῦ ἐργοστασίου: ἐργαλεῖα, μηχανήματα καὶ μητρῶο προτύπων. Ἀπὸ τὰ δελτία αὐτὰ πού φέρουν καὶ σχέδια μὲ διαστάσεις συμπεραίνουμε γιὰ τὴν ικανότητα τῶν τεχνιτῶν νὰ κατασκευάζουν καὶ νὰ τροποποιοῦν τὰ ἐργαλεῖα πού τοὺς χρειάζονταν. Ἀπὸ τὰ βιβλία ἀποθήκης πληροφοροῦμαστε γιὰ τὶς πρῶτες ὕλες πού

εἰσάγονταν, τὰ πλοῖα ποὺ τὶς μετέφεραν κ.ἄ. Οἰκονομικοῦ περιεχομένου πληροφορίες ἔλλείπουν σχεδὸν ἐντελῶς. Βρέθηκαν ἐλάχιστα λογιστικά βιβλία καὶ μικρὸ μέρος τῆς ἀλληλογραφίας μὲ τὸ γραφεῖο τῆς Ἀθήνας.

Στὴν ταξινόμηση ἀκολογήθηκε ἡ διάρθρωση σὲ ἐνόητες ποὺ ὑποδείκνυαν οἱ φακέλοι ποὺ βρέθηκαν δεμένοι. Φαίνεται ὅτι ὅσο λειτουργοῦσε τὸ ἐργοστάσιο τὸ ἀρχεῖο διετηρεῖτο σὲ καλὴ κατάσταση. Τὰ ἔγγραφα ἦταν δεμένα μὲ σπάγγο κατὰ ἐνόητες ποὺ ἀποτύπωναν τὴν παραγωγικὴ διαδικασία καὶ χρονολογικά. Αὐτὴ ἡ θεματολογικὴ κατάταξη ἐπέτρεψε τὴν κατανόηση τοῦ πολυπλοκοῦ συστήματος ὀργάνωσης τῆς παραγωγῆς.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἔγγραφα ποὺ καταλαμβάνουν 43 φακέλους καὶ τὰ 66 κατάστιχα, στὸ ἐργοστάσιο βρέθηκε πλούσιο εἰκαστικὸ ὑλικό. Πρόκειται κυρίως γιὰ σχέδια, 1000 περίπου, μηχανολογικά, ἀρχιτεκτονικά, καλουπιῶν κ.ἄ. Πολλὰ ἀπὸ αὐτὰ φέρουν τὴ σφραγίδα αὐστριακῶν ἢ γερμανικῶν ἐργοστασίων παραγωγῆς ἐσμαλτωμένων εἰδῶν καὶ ἀνήκουν στὴν περίοδο 1909-1923. Καθὼς τὰ περισσότερα προέρχονται ἀπὸ τὸ ἐργοστάσιο τῆς Titania-Werke, ὑποθέτουμε ὅτι συνόδευαν τὸ μηχανολογικὸ ἐξοπλισμὸ τοῦ ἐργοστασίου.

Τέλος, στὴν κατανόηση τοῦ τρόπου μὲ τὸν ὁποῖο γινόταν ἡ διακόσμηση πάνω στὰ ἔτοιμα προϊόντα συμβάλλει τὸ ὑλικὸ ποὺ βρέθηκε σὲ δύο ὀγκώδεις φακέλους μὲ μακέτες, σχέδια καὶ σεμπλόν, χαρτόνια δηλαδὴ στὰ ὁποῖα ζωγράφιζαν τὸ σχέδιο καὶ στὴ συνέχεια ἔκοβαν τὸ ἴχνος τόσες φορές ὅσες τὰ χρώματα τῆς παράστασης. Ἐφαρμόζοντας τὸ σεμπλόν πάνω στὸ σκεῦος, χρωμάτιζαν μέσα ἀπὸ τὰ κενὰ διαδοχικὰ τὰ διάφορα τμήματα. Ἀπὸ τὰ σεμπλόν συμπεραίνουμε γιὰ τὴν ποικιλία τῶν εἰδῶν ποὺ κατασκευάζονταν καὶ τὸ εὖρος τῆς πελατείας, κοινωνικὸ καὶ γεωγραφικό. Γιὰ δημόσια χρῆση προορίζονταν οἱ διαφημίσεις, οἱ ἐπιγραφές μὲ ὀδηγίες καὶ ἀπαγορεύσεις, οἱ πινακίδες ὁδῶν, γραφείων καὶ ὀργανισμῶν. Στὸν ἰδιωτικὸ χῶρο ἔχουν θέση κυρίως οἱ ἐπιγραφές μὲ ὀνόματα καὶ ἐπαγγέλματα, τὰ ἡμερολόγια, οἱ εἰκόνες, οἱ ἐπιτάφειες ἐπιγραφές, τὰ παιγνίδια καὶ τὰ προσωπικὰ ἀντικείμενα, ὑγιεινῆς, φαγητοῦ καὶ ἄλλα. Τὰ διακοσμητικὰ αὐτὰ σχέδια παραπέμπουν στὶς ἐκλαϊκευμένες εἰκαστικὲς ἀντιλήψεις τοῦ μεσοπολέμου καὶ μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ φανταστοῦμε σκηνὲς τῆς καθημερινῆς ζωῆς.

ΒΑΣΩ ΘΕΟΔΩΡΟΥ